

Bárdos Judit:

Személyesebben, érzelmesebben

*Stóhr Lóránt: Személyesség, jelenlét, narrativitás. Paradigmaváltás a kortárs magyar dokumentumfilmben. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 263 oldal, 3200 Ft*

A dokumentumfilmben az utóbbi évtizedekben jelentős változás ment végbe, ami összefügg a modern filmművészet hetvenes évek végén bekövetkezett válságával. A modernt felváltotta a posztmodern, a reflexivitás és az önreflexivitás, és egy újfajta narrativitás. Meglazult a dokumentumfilm korábban eltéphetetlennek gondolt kapcsolata a valósággal, a tárgyhoz és a szereplőkhöz fűződő viszony sokkal szubjektívebb lett. A hatvanas-hetvenes évek hosszú interjúival és a szituációk beavatkozásmentes bemutatásával szemben az alkotó közvetlen beavatkozása sem számít többé kizártnak. Stóhr Loránt könyve ebben a tág kontextusban közelíti meg szűkebb témáját, a kortárs magyar dokumentumfilmet. Összefoglalja az egyetemes filmtörténet fő tendenciáit és elméleti alapjait (Paul Rotha és John Grierson, a brit filmiskola megteremtőinek elvein alapul a klasszikusként elfogadott dokumentumfilm: valóságos embereket, való dolgokat ábrázolni, társadalomkritikai célból), és arra a kérdésre keresi a választ, hogyan áll ma a magyar film ebben az átalakulásban. Ennek minden összetevőjére itt nem térhetek ki: a magyar film korábbi elszigeteltségére, a kommunikációs lehetőségek bővülésére, az intézményes feltételrendszerre, a forgalmazásra, arra, hogy ha a film a felvilágosítás helyett „a szórakozás határain” belülré kerül, akkor ezzel a mozi helyett a TV-ben, még inkább a közösségi televíziókban találja meg a helyét.

Inkább azt a gondolatmenetet idézem fel, ahogyan a szerző a kilencvenes években bekövetkező paradigmaváltást és az ahhoz vezető átmenetiséget jellemzi, kitűnően. Két életművet elemez részletesen: Almási Tamásét az idősebb generációból és Sós Ágnesét a középgenerációból. Négy generáció magyar filmrendezőinek egy-egy filmjét pedig esettanulmányként tárgyalja, a fiatalok közül Kincses Réka, Pigniczky Réka, Révész Bálint műveit. Természetesen a tematikus és a műfaji szál sem elhanyagolható. Almási Tamás szituációs filmsorozatot is készített (Ózdról), azután elmozdulást figyelhetünk meg nála a társadalmi kérdésektől az élet alapkérdései, a születés és a halál témái (*Sejtjeink, Szívügyem*), az élet határkérdései (*Alagsor*) irányába. Sós Ágnes is a társadalmi témáktól a magánélet, az egyéni drámák felé fordul (*Őrült szerelem ez, Láthatatlan húrok*) és egyúttal a történetmesélés felé, míg azután a *Szerelempatakban* felhagy a történettel, mikronarratívákat alkot. Kilenc idős erdélyi ember

meséli el szexuális emlékeit, csak az évszakok és a napszakok változása által motiváltan, összekötő elvük az életöröm és a humor. Az érzelmi hatáskeltés válik egyre fontosabbá a filmekben. Traumafilmeik készülnek továbbra is, a Holokauszttal, 1956-tal és a balkáni háborúval kapcsolatban, ám a paradigmaváltás ezeken belül is megfigyelhető. A fiataloknál ebben a témakörben is az érzelmek és a személyesség kerül előtérbe: Révész Bálint (*Nagyi projekt*) három fiatalot mutat be nagymamájukhoz fűződő kapcsolatukban. A humor, a játékosság, a szeretet nagyobb szerepet játszik, mint a múlt feltárása (a három nagymama: brit kémnő, náci-rajongó német, illetve magyar zsidó üldözött volt korábban). Pigniczky Réka filmjében (*Hazatérés*) az apa ötvenhatos múltjának felderítése a két nővér közti konfliktushoz vezet, Kincses Rékában (*Balkán bajnok*) az apa és lánya (aki maga a rendező) konfliktusa élesedik ki.

Hosszú folyamat az áttérés a posztmodernre. A szerző nagyon megalapozott filmtörténeti és teoretikus tudás birtokában tárgyalja témáját. Többek közt Gazdag Gyula és Ember Judit filmjeire utalva a magyar dokumentumfilm klasszikus korszakát is többször érinti, Érdekes az a példa, melyet Schiffer Pál *Cséplő Gyurijával* kapcsolatban említ. Schiffer beavatkozott hőse, Cséplő Gyuri életébe a szituációteremtéssel: kiprovokálta, hogy munkát vállaljon Pesten. A klasszikus be nem avatkozás után ez kivétel volt. A posztmodernben ennél sokkal nyíltabb, közvetlen beavatkozás, sőt, a személyes érintettség, az alkotó szereplővé válása is elképzelhető, mint Kincses Réka példája mutatja. Az ebből fakadó morális és esztétikai dilemmák elemzése kitűnő, miként az egész könyv is az.